
13 ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.83>
УДК 343.98

А. В. Іщенко

доктор юридичних наук, професор

Національна академія внутрішніх справ

О. Г. Рувін

**кандидат юридичних наук,
директор**

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз

В. В. Юсупов

**кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Національна академія внутрішніх справ

КИЇВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ

У статті проаналізовано головні віхи стоп'ятирічної діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, окремі наукові розробки інституту, висвітлено внесок працівників експертної установи у розвиток криміналістики та формування методологічних основ судової експертології. Наведено законодавчу основу створення Кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати у

1913 році, досліджено його діяльність у перші роки, що засвідчують загальнодержавне значення експертного закладу. Виокремлено окремі етапи в історії Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, пов'язані з національною революцією 1917–1921 років, Другою світовою війною на території України, оновленням кримінального і кримінально-процесуального законодавства у 1960-х роках, здобуттям Україною незалежності. Зроблено висновок про провідну роль Київського науково-дослідного інституту судових експертиз у здійсненні правосуддя в Україні.

Ключові слова: Кабінет науково-судової експертизи, Київський інститут науково-судової експертизи, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, експертна установа, криміналістика, судова експертиза

На межі XIX–XX століть на території України склалися умови, які характеризувалися помітними змінами у всіх сферах життя суспільства. Значного розвитку отримують науки, які все далі проникають у різноманітні сфери діяльності людини – сільське господарство, промислове виробництво, медицину та ін. Відбувається бурхливий розвиток освіти. У цей час під час здійснення судочинства як докази все рішучіше заявляють про себе результати проведених криміналістичних досліджень.

На соціальний запит щодо запровадження криміналістики у практику протидії злочинності починають створювати спеціалізовані установи, у яких обізнані особи проводять експертизи речових доказів як у кримінальних так і цивільних справах. Відомими є Медична рада (1811–1917 рр.), Експедиція заготовляння державних паперів (1818–1917 рр.), судово-фотографічна лабораторія при прокурорі Санкт-Петербурзької судової палати (1889–1892 рр.), які досліджували об'єкти, що надсилалися з будь-якої губернії Російської імперії, а також вітчизняні криміналістичні установи: Одеська антропометрична станція (створена у 1892 р.), Антропометричний (дактилоскопічний) кабінет при Київській міській сискній поліції (з 1902 р.) та деякі інші.

У системі юстиції вирізнялися своєю діяльністю і значущістю при необхідності дослідити різні об'єкти або процеси протиправної діяльності Кабінети науково-судової експертизи, запроваджені з 1912 р. До них належав й Кабінет науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати (нині – Київський науково-дослідний інститут судових експертиз), який є найдавнішою державною спеціалізованою судово-експертною установою України.

Отже, метою нашої статті є огляд та аналіз розвитку Київського науково-дослідного інституту судових експертиз (далі – *Київський НДІСЕ*) з часу його створення, визначення його ролі в розвитку вітчизняної криміналістики і судової експертизи, окреслення сучасних досягнень у сфері судово-експертної діяльності.

28 червня 1912 р. Державною радою і Державною думою Російської імперії був затверджений Закон «Про заснування Кабінету науково-судової експертизи» [1]. У листопаді того ж року був відкритий Кабінет

науково-судової експертизи при прокурорі Санкт-Петербурзької судової палати. Закон передбачав, що при прокуророві Санкт-Петербурзької судової палати перебуває Кабінет науково-судової експертизи для проведення досліджень з кримінальних і цивільних справ за допомогою фотографії, дактилоскопії, хімічного і мікроскопічного аналізів та інших прийомів, за винятком досліджень, які виконувались лікарськими відділеннями губернських управлінь, а також для надання, в особливо важливих випадках, сприяння слідчому корпусу до виявлення винних і з'ясування злочинів або до встановлення невинності підозрюваного [2, с. 24].

Робота експертів полягала, в основному, у співставленні почерків, проведенні фотографічних експертиз підроблених документів і досліджень паперових грошей й цінних паперів. Основними об'єктами експертиз були різного роду документи, договори, листи і заповіти, векселя, штемпелі, печатки та штампи, паперові гроші, асигнації і монети, предмети, що надходили з місць пожеж, живі люди та трупи, а також отрути і хімічні речовини.

У наукових повідомленнях щодо відкриття кабінетів науково-судової експертизи міністр юстиції І. Г. Щегловитов писав про експертизу як найбільш раціональний засіб для попередження можливості судових помилок для об'єктивного з'ясування істини у випадках фатального співпадіння доказів проти невинуватої особи, а також для виявлення неправдивих або хибних показань свідків [3, с. 23].

У подальшому, згідно з «одобреннымъ Государственною Думою и Государственнымъ Советомъ Закономъ» від 4 липня 1913 р., були засновані Кабінети науково-судової експертизи в містах Москві, Києві та Одесі.

Київський Кабінет науково-судової експертизи (*далі – Київський КНСЕ*) був відкритий 2 лютого 1914 р. і розміщувався у приміщенні Київської судової палати (*нині – столична будівля по вул. Володимирській, 15*). Цю подію описувала низка газет. Зокрема, у «Киевской мысли» зазначалося: «2 февраля в Киевской судебной палате состоялось открытие Кабинета научно-судебной экспертизы при камере прокурора палаты. К часу дня в помещении судебной палаты прибыли министр юстиции И. Г. Щегловитов, сенатор Г. Г. Чаплинский, ст. председатель Киевской судебной палаты Н. А. Володкевич ... много других приглашенных лиц и чины судебного ведомства. Молеbstво совершал преосвященный Никодим, епископ Чигиринский. Перед молебнем епископ Никодим обратился к присутствующим со словом, в котором указал на значение кабинетов судебной экспертизы. После молебна ... И. Г. Щегловитов подробно осматривал кабинет, причем некоторые приборы демонстрировались. Кабинет научно-судебной экспертизы помещается в самом верхнем этаже судебной палаты и занимает 12 комнат» [4, с. 748].

Київський кабінет охоплював обслуговування судів Київського, Харківського, Варшавського регіонів. Така «географія» першої української державної експертної установи свідчить про відповідний рівень і статус новоствореного Кабінету судової експертизи.

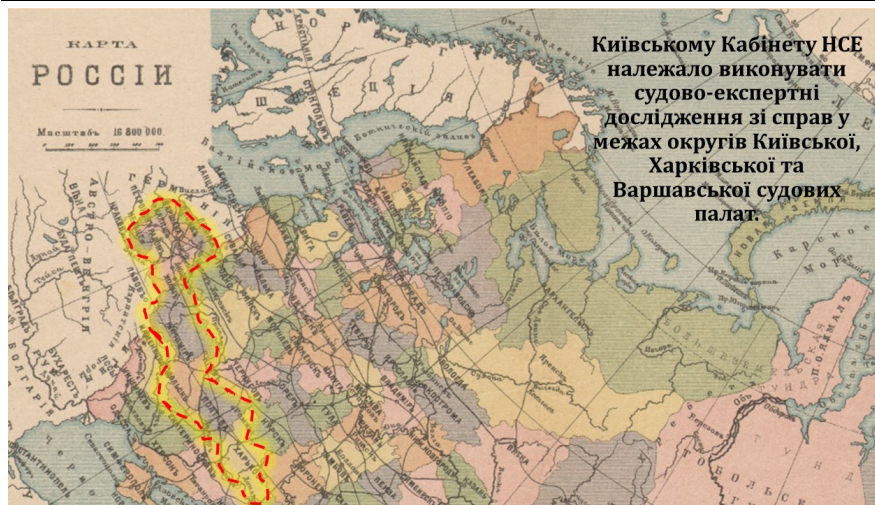

Рис. 1. Карта із зображенням регіонів обслуговування Київського Кабінету науково-судової експертизи у 1914–1917 рр.

Структура Київського КНСЕ була такою: фотографічний відділ, кримінально-технічний (криміналістичний) відділ, хімічний відділ і канцелярія. Кабінет обладнано новітньою криміналістичною технікою.

Рис. 2. Апарат для метричної фотографії системи Бертільйона

У Київському КНСЕ протягом 1914–1917 рр. проводили почеркознавчі експертизи, хімічні, дактилоскопічні, трасологічні (знарядь злону, куль) експертизи, дослідження документів, біологічних об'єктів (крові, сперми, волосся) тощо.

Першим завідувачем експертного закладу став С. М. Потапов – відомий криміналіст, колишній судовий слідчий Петербурзького окружного суду та помічник завідувача Петербурзького КНСЕ. З ним працювали два помічники: прозектор Імператорського університету імені Святого Володимира доктор медицини М. М. Туфанов, який завідував кримінально-технічним відділом, і приват-доцент цього університету В. І. Фаворський – завідував фотографічним відділом. Згодом було призначено ще одного помічника – приват-доцента кафедри хімії Імператорського університету імені Святого Володимира А. П. Семенцова.

Технічну роботу здійснювали три техніки, а в канцелярії працювала перекладачка, яка перекладала з англійської, французької та німецької мов. Таким чином, штат Київського КНСЕ становив вісім працівників, з яких чотири були експертами.

Упродовж першого року функціонування до Київського КНСЕ надходили вимоги щодо проведення досліджень переважно з кримінальних справ, хоча була частина цивільних. Речові докази на дослідження здебільшого направляли органи суду (судові слідчі), жандармерія, військове відомство, поліція. Працівники експертних установ стали брати участь в оглядах місць подій, здійснювати фотографування, допомагали виявляти та вилучати сліди злочину. Для цього вони використовували власні техніко-криміналістичні засоби.

За перший рік існування Київський КНСЕ отримав на дослідження матеріали 304 справ та 534 одиниць речових доказів [5]. З них закінчено провадження в 201 справі, з яких 15 – цивільних [6]. Результативність виконання експертиз становила 66,1 %. Зокрема, у Київському КНСЕ у 1914 р. проведено такі експертизи: 240 досліджень документів; 33 дослідження предметів із пальцевими відбитками; 67 досліджень предметів зі слідами крові, сперми та інших плям; 56 досліджень волосся; 83 дослідження знарядь злочину, матеріалів для підпалу, ґрунту, глини, тканини, шматків деревини, одягу з кульовими отворами тощо [6]. А всього протягом 1914–1917 років в експертній установі проведено понад 750 експертних досліджень.

Проведений аналіз судово-експертної діяльності Київського КНСЕ протягом 1914–1916 років, дозволив встановити щорічну середню кількість виконуваних досліджень – 220 експертиз (по 55 експертиз на 1 експерта) [7, с. 229].

Попри значне, як на той час, навантаження фахівці Київського КНСЕ займалися науково-дослідною роботою. Зокрема, були опубліковані: в 1915 р. у «Вестнику фотографии» стаття В. І. Фаворського «О новом применении цветной фотографии» з розміщеним аналізом методу кольороподілу Є. Ф. Буринського та авторськими пропозиціями щодо методів підсилення кольорів при дослідженні документів. Теоретичні положення статті підкріплено численними прикладами з практики автора. У наступному році журнал Міністерства юстиції розміщує на своїх сторінках статті С. М. Потапова «Основания защиты документов» та А. П. Семенцова «К вопросу об экспертизе в делах о поджогах» [8, с. 10–11].

У публікаціях київські експерти виклали ґрунтовні рекомендації для удосконалення методик проведення експертних досліджень.

Крім того, 19 липня 1915 р. у м. Петрограді відбувся 3-їзд керівників судово-експертних установ. У його роботі взяли участь й експерти Київського КНСЕ, а саме: С. М. Потапов, який виступив з доповіддю про найбільш істотні ознаки почерку при порівнювальному дослідженні; В. І. Фаворський – повідомив про дослідження документів за допомогою способу прочитання витравленого тексту за допомогою люмінесценції; М. М. Туфанов, який поінформував про нові досягнення у дослідженні плям крові і сперми, а також волосся.

Унаслідок державного перевороту в Росії 1917 року знищено Петроградський та Московський КНСЕ. Водночас продовжували діяти лише Київський та Одеський кабінети.

Протягом 1917–1918 років на теренах України діяли різні державні формації: Українська Народна Республіка часів правління Центральної Ради, Українська держава гетьмана П. Скоропадського, Українська Народна Республіка доби Директорії.

У діяльності Київського КНСЕ відбувся новий етап розвитку. Зокрема, відбулося покращення кадрового забезпечення експертної установи. Згідно з наказом Міністерства юстиції від 11 жовтня 1918 р. № 182 з резолюцією П. Скоропадського, помічником керівника Київського КНСЕ призначено відомого фахівця з природничих наук приват-доцента Київського університету імені Святого Володимира М. О. Петрова [3, с. 63], що прославився новаторством у вітчизняному фотомистецтві. У Києві він працював викладачем у політехнічному інституті, де читав лекції та проводив практичні заняття з фотографії. У різних навчальних закладах М. О. Петров викладав історію фотографії, енциклопедію фотографії, практичну фотографію, технічну фотографію, фотокінолабораторію. Згодом М. О. Петров став завідувачем секції судово-фотографічних досліджень Київського КНСЕ, а його розробки сформували підґрунтя для експертних методик дослідження документів.

Протягом 1917–1918 років у Київському КНСЕ функціонували три секції: індивідуальної ідентифікації, судово-фотографічних досліджень і судово-хімічна. Діяв криміналістичний музей, у якому знаходилося близько тисячі систематизованих експонатів. Музей відіграв як навчальну функцію, так і практичну – адже його експонати в окремих випадках використовувалися для порівняльних експертних досліджень.

Повноваження Київського КНСЕ за часів правління П. Скоропадського було розширено. Зокрема, український гетьман ініціював зміни до ст. 1166 Статуту кримінального судочинства, що визначала експертизу підроблених грошей. Тепер такі об'єкти слід надсилати «для обслідування» до Кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати, а після експертизи фальшиві монети та кредитні папери направляли до Державного банку на зберігання [9]. Відповідно, у 1918 р. Київський КНСЕ виконав 389 експертиз, пов'язаних, здебільшого, з підробленням грошових знаків [10].

У зв'язку з окупацією Києва німцями восени 1919 р., завідувач Київського КНСЕ С. М. Потапов був вимушений залишити місто і виїхати

до Одеси. У кінці 1920 р. завідувачем Київського КНСЕ був призначений В. І. Фаворський, видатний учений у галузі судової фотографії.

У період з 1921 до 1941 роки Київський кабінет (з 1925 р. – *інститут*) науково-судової експертизи «переживав» важкі часи. Саме тоді було переглянуто ставлення до нього новоутвореної радянської влади, оцінено його вагоме значення у протидії злочинності.

Завдяки діяльності вітчизняних Кабінетів НСЕ чимало науково-технічних засобів і прийомів дактилоскопії, криміналістичного вчення про сліди, судової фотографії, графічної, технічної експертизи документів, судово-хімічної та судово-біологічної експертиз швидко впроваджували в судово-слідчу практику УСРР [12, с. 8].

Збереглися відомості, що у 1921 р. Київський КНСЕ проводив від 5 до 10 експертиз щомісячно (хімічні, дослідження документів, ідентифікацію особи за фотознімками і словесним портретом) [11, с. 11]. Середня щомісячна кількість проведених експертиз в експертній установі становила: у 1918 р. – 32–33 дослідження, у 1919 р. – 6–7, у 1921 р. – 10, у 1924 р. – 20 [7, с. 237]. У 1923 р. територією обслуговування Київського КНСЕ стала Київщина, Чернігівщина, Волинь.

Постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 23 жовтня 1925 р. введено в дію Положення про судоустрій УСРР, а Кабінети науково-судової експертизи перейменовано в інститути науково-судової експертизи [13]. На території України у той час функціонували – Київський, Одеський та Харківський інститути науково-судової експертизи (*далі – інститути НСЕ*).

Відповідно до нормативних документів в інститутах НСЕ запроваджувалася нова секція – кримінально-психологічних і психопатологічних досліджень. Вона почала функціонувати лише в Київському інституті НСЕ. У 1925 р. фахівців цієї секції наділено правом проводити судово-психіатричні експертизи, за винятком встановлених законодавством випадків проведення цих досліджень лікарями. Під час розвитку напряму психологічних і психопатологічних досліджень у 1928 р. при Київському інституті НСЕ організовано науково-дослідну кафедру кримінології, у роботі якої брав участь відомий вчений-процесуаліст М. А. Чельцов-Бебутов [14, с. 38.]. Кафедра проіснувала до 1930 р.

Судово-експертні дослідження інститути НСЕ виконували за плату, яку встановлював Народний Комісаріат Юстиції УСРР (*далі – НКЮ*). Якщо дослідження здійснювали за дорученням органів суду, слідства і дізнання, платню із цих органів не стягували, а її нараховували до судових витрат, які суд мав стягувати на загальних підставах і зараховувати на кошторис НКЮ.

Працівники Київського інституту НСЕ продовжували публікувати статті, у яких висвітлювали результати своїх науково-дослідних робіт. Фаховим судово-експертним виданням був журнал «Архів кримінології та судової медицини», який видавав НКЮ власним коштом. Так, упродовж 1926–1927 років опубліковано три книги журналу «Архів кримінології та судової медицини», відповідальним редактором якого був директор Харківського інституту НСЕ професор М. С. Бокаріус. Працівники Київського інституту НСЕ публікували свої праці й у «Революційному

праві», «Заводской лаборатории», спеціалізованих виданнях: «Советское фото», «Судебно-медицинская экспертиза», «Українське хімічне право», «Вестник рентгенологии и радиологии» та зарубіжних журналах.

Вагомий внесок у розроблення нових методів дослідження речових доказів зробили працівники Київського інституту НСЕ протягом 1933–1938 років, а саме: криміналісти С. І. Тихенко, А. Д. Топольський, фізик Б. Р. Киричинський, фотохімік О. Ю. Брайчевська, біолог К. Є. Завадинська, Т. Г. Бордонос, хіміки Б. Й. Вахліс, Т. Г. Барабаш, І. С. Рохлін, А. Д. Старчевська, Т. О. Гетьман, В. П. Карасек, фототехнік Є. О. Денкевич та ін. [14, с. 39].

1937 року започатковано збірник наукових статей Київського, Харківського та Одеського інститутів НСЕ – «Криміналістика і науково-судова експертиза» за редакцією Б. Й. Вахліса, М. М. Бокаріуса, М. П. Макаренка. У першому збірнику журналу надруковано 42 статті, з яких авторами 22-х були співробітники Київського інституту НСЕ. Тематика статей працівників Київського інституту НСЕ в першому випуску нового експертного збірника стосувалася дослідження почерку, крові, експертизи в справах спірного батьківства, питань підроблення підписів копіюванням, застосування фотографії в інфрачервоному світлі, судово-хімічних досліджень, експертної практики щодо дослідження отруєння різними речовинами, виявлення слідчих помилок під час призначення експертиз тощо [15]. Крім того, у 1937 р. Б. Р. Киричинський видав посібник із судової фотографії [16], який був фундаментальним збірником прийомів та методів судово-дослідницької фотографії.

Отже, наукові публікації київських експертів відображали головні напрями поширених судових експертиз, інновації у методиках їх проведення.

Щодо статистичних показників, то у 1930 р. Київський інститут НСЕ провів понад 600 експертиз, а 1936 року тільки секція ідентифікації цього інституту – 400 експертиз; за 1940 р. інститут виконав близько 1000 експертиз [7, с. 250].

Початок Другої світової війни на території України негативно позначився на роботі вітчизняних судово-експертних установ. Так, під час окупації Києва інститут НСЕ змушений був припинити свою роботу. Його майно перевезли на зберігання до хімічного корпусу Київського державного університету ім. Тараса Шевченка, який у листопаді 1943 р. було підірвано, а потім зруйновано.

Після звільнення України від військ фашистських загарбників, виконувачем обов'язків директора інституту була призначена Т. О. Гетьман – досвідчений працівник, судовий хімік. Відповідно до постанови Ради Народних Комісарів УРСР Київський інститут НСЕ відновив свою роботу у березні 1944 р.

В інститут почали повертатися із фронту або тилу працівники. Так, стали до роботи Т. Г. Бордонос, К. Є. Завадинська, В. Д. Старчевська, Т. І. Кликевич, С. І. Тихенко, М. М. Зюскін, О. Д. Топольський, О. Ю. Брайчевська, В. Л. Павлов, Т. Г. Барабаш, Б. Р. Киричинський, О. П. Френкель, А. М. Гамбург [3, с. 124–125]. Першочерговим завданням колективу інституту в повоєнні роки стало відновлення устаткування й

приведення його до стану, придатного для початку оперативної та дослідницької роботи. Було відновлено наукову бібліотеку та створено чотири відділи: криміналістики, судової біології, фотографічних досліджень, судової хімії.

2 червня 1944 р. українські інститути НСЄ перейменовано в науково-дослідні інститути судової експертизи. З цієї дати столична судово-експертна установа системи юстиції називається Київський науково-дослідний інститут судових експертиз (*далі – Київський НДІСЕ*).

З 1944 р. Київський НДІСЕ очолював видатний судовий медик, один з основоположників криміналістичного напрямку в судовій медицині професор Ю. С. Сапожников. У 1946 р. його замінив на цій посаді фахівець в галузі хімії Б. Й. Вахліс, який тривалий час працював у цій судово-експертній установі. З 1951 р. до 1962 р. інститут очолив відомий український криміналіст професор В. К. Лисиченко, який зосередив увагу на розвитку в експертній установі новітніх напрямів у теорії та практиці судової експертизи [3, с. 150].

У діяльності Київського НДІСЕ виокремлюється 1962 рік. Це пов'язано з прийняттям у 1960 р. Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів, Закону «Про судоустрій Української РСР». Нове розширення можливостей застосування спеціальних знань у кримінальному процесі активізувало роботу з удосконалення тактики слідчих дій, насамперед, призначення судових експертиз, розроблення техніко-криміналістичних засобів, нових методик проведення експертиз. Положення про науково-дослідні установи судової експертизи Міністерства юстиції УРСР (1962 р.) визначило серед іншого завдання з вивчення питань теорії криміналістики та судової експертизи, що зумовило виникнення нових напрямів у вітчизняній криміналістичній науці, використання інформації про досягнення світової криміналістики, організацію різних видів обміну інформацією з відповідної наукової тематики. З цією метою в Київському НДІСЕ створено групу наукової інформації, працівники якої доклали чимало зусиль для узагальнення методологічних основ криміналістики та судової експертизи.

Київський НДІСЕ розширював свою структуру шляхом відкриття в Україні нових відділів. Так, для забезпечення потреб проведення судових експертиз у західному регіоні у вересні 1968 р. було відкрито Львівське відділення Київського НДІСЕ. До зони обслуговування відділення належали Львівська, Тернопільська, Рівненська, Закарпатська й Волинська області. З 1963 р. Київський НДІСЕ очолив О. П. Сапун. У подальшому директорами були І. П. Кононенко (1970–1979 рр.), В. К. Стринжа (1981–1997 рр.).

Із здобуттям Україною незалежності збільшується кількість проведених судових експертиз в експертних установах системи юстиції. Це забезпечує подальший розвиток теоретичних і практичних питань криміналістики та судової експертизи серед працівників правоохоронних органів і суддів. З 1991 р. у науковій спеціальності 12.00.09 із захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук, окремо зазначається «судова експертиза». Це стало поштовхом для розроблення проблемних питань судової експертизи у дисертаційних

дослідженнях, у тому числі виконаних експертами. Так, протягом всього періоду існування інституту його працівники у докторських і кандидатських дисертаціях викладали ґрунтовні результати досліджень у сфері криміналістики та судової експертизи. З другої половини ХХ ст. судові експерти присвячували докторські дисертації таким важливим питанням протидії злочинності: теорії та методиці судової ідентифікації (М. Я. Сегай, 1971 р.); методики дослідження документів (В. К. Лисиченко, 1974 р.); судово-експертної профілактики (І. Я. Фрідман, 1974 р.); сутності, структури й оптимізації використання криміналістичних знань (Н. І. Клименко, 1994 р.).

Розгалужувалася структура Київського НДІСЕ. У 1990 р. створено Тернопільське відділення Київського НДІСЕ з обслуговуванням Тернопільської, Рівненської, Чернівецької та Івано-Франківської областей, 1998-го – Вінницьке й Черкаське, 2001-го – Чернігівське, 2009-го – Житомирське, 2012-го – Хмельницьке відділення. Нині інститут має такі філії: Вінницьке, Житомирське, Івано-Франківське, Кропивницьке, Тернопільське, Хмельницьке, Черкаське, Чернівецьке, Чернігівське відділення [17].

За часів незалежності України директорами Київського НДІСЕ були О. В. Круть (1997–2005 рр.), В. Б. Кисельов (2005–2010 рр.). З квітня/травня 2011 р. інститут очолює заслужений юрист України О. Г. Рувін.

Сьогодні Київський НДІСЕ є однією з провідних судово-експертних установ України, де працює досвідчений колектив з відомих вчених, професіоналів у галузях судової експертизи, які мають необхідну для проведення більшості видів експертних досліджень кваліфікацію, а також обладнання відповідного рівня, та проводить плідну роботу з виконання судових експертиз, створення належної доказової бази [18, с. 3–4]. У Київському НДІСЕ проводиться значна кількість особливо складних експертиз у «резонансних» справах, які виконуються за дорученням Генеральної прокуратури України. За ініціативи інституту вводяться нові види та підвиди судових експертиз, зокрема, експертизи зброї, військової експертизи, психологічної експертизи із застосуванням поліграфа та багато інших. Заклад представлено в європейській мережі криміналістичних установ ENFSI. З метою стандартизації діяльності із речовими доказами нині Інститутом ініційовано створення Технічного комітету 192 «Судова експертиза» Національного органу стандартизації [19].

З урахуванням встановленого обсягу наукової статті, автори зупинилися лише на окремих визначних подіях і процесах, що висвітлюють розвиток Київського НДІСЕ і його роль у становленні вітчизняної криміналістики та судової експертизи.

Таким чином, своєю діяльністю працівники створених, починаючи з 1914 р., українських судово-експертних установ, зокрема Київського НДІСЕ (Т. Г. Барабаш, Т. Г. Бордонос, О. Ю. Брайчевська, Б. Й. Вахліс, А. М. Гамбург, Т. О. Гетьман, Є. О. Денкевич, К. Є. Завадинська, М. М. Зюскін, В. П. Карасек, Б. Р. Киричинський, В. Б. Кисельов, Н. І. Клименко, Т. І. Клинкевич, І. П. Кононенко, О. В. Круть, В. К. Лисиченко, З. С. Меленевська, В. Л. Павлов, М. О. Петров,

С. М. Потапов, І. С. Рохлін, О. Г. Рувін, Ю. С. Сапожников, О. П. Сапун, М. Я. Сегай, А. П. Семенов, А. Д. Старчевська, В. К. Стринжа, С. І. Тихенко, А. Д. Топольський, М. М. Туфанов, В. І. Фаворський, О. П. Френкель, І. Я. Фрідман, С. А. Ципенюк та ін.) зробили значний внесок у розвиток вітчизняної криміналістики та судової експертології. Роботи цих дослідників забезпечили створення міцної методологічної основи нової науки про судову експертизу – судової експертології.

Проведений аналіз розвитку Київського НДІСЕ свідчить про постійне зростання показників у напрямках криміналістичної, судово-експертної, науково-дослідної, аналітичної, профілактичної, навчально-методичної та редакційно-видавничої діяльності, а також при підготовці кадрів і підвищення кваліфікації.

Вдале поєднання сучасного техніко-криміналістичного обладнання з висококваліфікованим персоналом Київського НДІСЕ дозволяє успішно вирішувати завдання, почасти надскладні, що виникають під час здійснення правосуддя в Україні.

Перелік посилань

1. Об учреждении кабинета научно-судебной экспертизы: Закон, одобренный Государственным Советом и Государственной Думой 28 июня (11 июля) 1912 г. *Собрание узаконений и распоряжений правительства*. 1912. № 142. Ст. 1237.

2. Белкин Р. С., Винберг А. И. История советской криминалистики: Этап возникновения и становления науки (1917-1930-е гг.). Москва: НИ и РИО Акад. МВД СССР, 1982. 70 с.

3. Рувін О. Г., Голикова Т. Д., Федчишина В. В. Славетні сторінки історії: до 100-літнього ювілею КНДІСЕ. Київ: ТОВ «АНТОЛОГІЯ», 2013. 288 с.

4. Повідомлення в газеті «Киевская мысль» про відкриття у Києві Кабінету науково-судової експертизи. Чисніков В. М. Сискна поліція на Україні за часів

References

1. Ob uchrezhdenii kabineta nauchno-sudebnoi ekspertizy: Zakon, odobrennyi Gosudarstvennym Sovetom i Gosudarstvennoiu Dumoiu 28 iunია (11 iulia) 1912 g. [On the establishment of the Cabinet of scientific and forensic expertise: Law, approved by the State Council and the State Duma on June 28 (July 11), 1912]. *Sobranie uzakonenii i rasporyazhenii pravitelstva* [Collection of laws and orders of the government], 1912, No 142. Article 1237. [in Russian].

2. Belkin, R. S., Vinberg, A. I. (1982). Istoriiа sovetskoi kriminalistiki: Etap vozniknoveniia i stanovleniia nauki (1917-1930-e gg.). [The history of soviet forensic science: the stage of the emergence and establishment of science (1917-1930s)]. Moscow: NI I RIO Academy of Ministry of Internal Affairs of the USSR, 70 p. [in Russian].

3. Ruvyn, O. H., Holikova, T. D., Fedchysyna V. V. (2013). Slavetni storinky istorii: do 100-litnoho yuvileiu KNDISE [The glorious pages of history: to the 100th anniversary of Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise]. Kyiv: LLC 'ANTOLOHIIA', 288 p. [in Ukrainian].

4. Povidomlennia v hazeti 'Kievskaiа mysl' pro vidkryttia u Kyievi Kabinetu naukovosudovoi ekspertyzy [Messages in the newspaper 'Kievskaiа mysl' about the

Російської імперії (1880–1917 рр.): історико-правове дослідження: у 2-х кн. Кн. 1. Чисніков В. М. Документи і матеріали: навч. посіб. Київ: НікаНова, 2011. 939 с.

opening in Kyiv of the Cabinet of Scientific and Forensic Expertise.]. Chysnikov V. M. Syskna politsiia na Ukraini za chasiv Rosiskoi imperii (1880–1917 rr.): istoryko-pravove doslidzhennia: u 2-kh kn. Kн. 1. Chysnikov V. M. Dokumenty i materialy: navch. posib. [Police in Ukraine during the Russian Empire (1880–1917 years): historical and legal research: in 2 books. Book 1 Chysnikov V. M. Documents and Materials: teaching manual] Kyiv: Nika Nova 2011, 939 p. [in Ukrainian].

5. У Київському НДІСЕ відбувся круглий стіл на тему «Ретроспективний погляд на історію та сучасність КНДІСЕ» присвячений річниці відкриття Кабінету науково-судової експертизи при прокуратурі Київської судової палати. URL: <http://kndise.gov.ua/news/news-view/c-u-kiivskomu-ndise-vidbuvsya-kruglij-stil-na-temu-retrospektivnij-poglad-na-istoriu-ta-sucasnist-kndise-prisvacenij-ricnici-vidk>

5. U Kyivskomu NDISE vidbuvsia kruhlyi stil na temu 'Retrospektyvnyi pohliad na istoriiu ta suchasnist KNDISE' prysviachenyi richnytsi vidkryttia Kabinetu naukovo-sudovoi ekspertyzy pry prokuratori Kyivskoi sudovoi palaty. [A roundtable discussion on the theme 'Retrospective look at the history and the present of Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise' was held in Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise on the anniversary of the opening of the Cabinet of Scientific and Forensic Expertise under the Prosecutor of the Kyiv Chamber of Justice]. URL: <http://kndise.gov.ua/news/news-view/c-u-kiivskomu-ndise-vidbuvsya-kruglij-stil-na-temu-retrospektivnij-poglad-na-istoriu-ta-sucasnist-kndise-prisvacenij-ricnici-vidk> [in Ukrainian].

6. Краткий очерк деятельности кабинетов научно-судебной экспертизы в 1914 году. Журнал Министерства юстиции. 1915. № 6. С. 322–323.

6. Kratkii ocherk deiatelnosti kabinetov nauchno-sudebnoi ekspertyzy v 1914 godu [A brief sketch of the activities of the offices of scientific and forensic expertise in 1914]. Zhurnal Ministerstva yustytzii. [Journal of the Ministry of Justice]. 1915. No 6. pp. 322–323 [in Russian].

7. Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у ХХ–ХХІ століттях. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 556 с.

7. Yusupov, V. V. (2018). Krminalistyka v Ukraini XX–XXI stolittiakh [Forensic science in Ukraine in the XX–XXI centuries]. Kyiv, 556 p. [in Ukrainian].

8. Іщенко А. В., Колоніук В. П., Юсупов В. В. 105 років наукової діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні / К НДІСЕ; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ: Вид-во Піра-К, 2018. Вип. 63, ч. 1. С. 9–20.

8. Ishchenko A. V., Koloniuk V. P., Yusupov V. V. (2018). 105 rokiiv naukovoi diialnosti Kyivskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz [105 years of scientific activity of Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise]. Kryminalistyka i sudova ekspertyza: mizhvidom. nauk.-metod. zb., prysvyach. 105richchuiu zasnuvannia sudovoi ekspertyzy v Ukraini [Forensic science and forensic examination:

9. *Державний Вісник*. 1918. № 35. 15 серп. С. 1.

10. *Киселев В. Б.* Становление и развитие Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз. *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку: тези доп.* Київ, 2010. С. 3.

11. *Лисиченко В. К., Сабуров И. В.* Развитие криминалистики и судебной экспертизы в первые годы советской власти в РСФСР и УССР. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1983. Вып. 26. С. 3–13.

12. *Тихенко С. И., Лисиченко В. К.* Развитие криминалистики в Украинской ССР за 50 лет советской власти. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1967. Вып. 4. С. 7–33.

13. *Положення про судоустрій УСРР*: постанова ВУЦВК від 23 жовт. 1925 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_1925_10_23/KP250018.html.

14. *Сапун А. П., Сегай М. Я.* 50 лет деятельности Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1967. Вып. 4. С. 35–49.

interdepartmental scientific and methodical collection, dedicated to 105th anniversary of the establishment of Forensic Examination in Ukraine] Kyiv: Lira-K Publ., 2018. Issue 63, P. 1. pp. 9–20.

9. *Derzhavnyi Visnyk [State Bulletin]*. No 35. 15 August. p. 1 [in Ukrainian].

10. *Kiselev V. B.* (2010). Stanovlenie i razvitie Kievskogo nauchno-issledovatel'skogo instituta sudebnykh ekspertiz [Formation and development of Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise]. *Sudova ekspertyza. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dop.* [Forensic examination. Current state and development prospects: theses of statements]. Kyiv, p. 3 [in Russian].

11. *Lisichenko, V. K., Saburov, I. V.* (1983). Razvitie kriminalistiki i sudebnoi ekspertizy v pervye gody sovetskoï vlasti v RSFSR i USSR [Development of forensic science and forensic examination in the first years of Soviet power in the RSFSR and the Ukrainian SSR]. *Kriminalistika i sudebnaia ekspertiza [Forensics and forensic examination]*, Issue 26. pp. 3–13. [in Russian].

12. *Tikhenko, S. I., Lisichenko, V. K.* (1967). Razvitie kriminalistiki v Ukrainsoi SSR za 50 let sovetskoï vlasti. [The development of criminalistics in the Ukrainian SSR over 50 years of Soviet power]. *Kriminalistika i sudebnaia eksertiza [Forensics and forensic examination]*. Issue 4. pp. 7–33. [in Russian].

13. *Polozhennia pro sudoustrii USRR*: postanova VUTsVK vid 23 zhovt. 1925 r. [The Regulation on the Judicial System of the Ukrainian SSR: the decree of the VUTSVK as of October 23 1925] URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/e_d_1925_10_23/KP250018.html [in Ukrainian].

14. *Sapun, A. P., Sehai, M. Ya.* (1967). 50 let deiatelnosti Kievskogo nauchno-issledovatel'skogo instituta sudebnykh ekspertiz. [50 years of activity of Kiev Scientific Research Institute of Forensic Expertise]. *Kriminalistika i sudebnaia*

ekspertiza [Forensics and forensic examination], Issue 4, pp. 35–49 [in Russian].

15. *Библиографический указатель* научных работ сотрудников Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз (1923 – май 1973) / отв. ред. Г. М. Надгорный. Киев, 1973. 115 с.

15. *Bibliograficheskii ukazatel* nauchnykh rabot sotrudnikov Kievskogo nauchno-issledovatel'skogo instituta sudebnykh ekspertiz (1923 – mai 1973) / отв. red. G. M. Nadgornyi. [Bibliographic index of scientific work of employees of Kiev Scientific Research Institute of Forensic Expertise (1923 – May 1973) / edited by G. M. Nadgornyi]. Kiev, 1973. 115 p. [in Russian].

16. *Киричинский Б. Р.* Краткое руководство по судебной и судебно-метрической фотографии. Киев, 1937. 78 с.

16. *Kirichinskii, B. R.* (1937). *Kratkoe rukovodstvo po sudebnoi i sudebno-metricheskoi fotografii* [Brief Guide to Judicial and Forensic-Metric Photography]. Kiev, 78 p. [in Russian].

17. *Київський науково-дослідний інститут судових експертиз*: URL: <http://kndise.gov.ua/filials>

17. *Kyivskiyi naukovo-doslidnyi instytut sudovykh ekspertyz* [Kyiv Scientific research Institute of Forensic Expertise]: URL: <http://kndise.gov.ua/filials> [in Ukrainian].

18. *Вітання Міністра юстиції України* Петренка П.Д. з нагоди 105-річчя від дня заснування КНДІСЕ. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні. КНДІСЕ; редкол.: О.Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ: Вид-во Лира-К, 2018. Вип. 63, ч. 1. 424 с.

18. *Vitannia Ministra yustytzii Ukrainy* Petrenka P.D. z nahody 105-richchia vid dnia zasnovannia KNDISE [Congratulations of the Minister of Justice of Ukraine Petrenko P.D. on the occasion of the 105th anniversary of the foundation of Kyiv Scientific research Institute of Forensic Expertise]. *Kryminalistyka i sudova ekspertiza: mizhvidom. nauk.-metod. zb., prysviach. 105-richchiu zasnovannia sudovoi ekspertyzy v Ukraini*. KNDISE; redkol.: O.H. Ruvyn (golov. red.) ta in. [Forensic science and forensic examination: interdepartmental scientific methodological collection dedicated 105th anniversary of the founding of forensic examination in Ukraine. Kyiv Scientific research Institute of Forensic Expertise; Editorial: O.H. Ruvyn (editor-in-chief) and others.] Kyiv: Lira-K Publish, 2018. Issue 63, Part 1, 424 p. [in Ukrainian].

19. *TK 192 «Судова експертиза»* URL: <http://kndise.gov.ua/activity/tk192>.

19. *TK 192 'Sudova Ekspertyza'* [TC 'Forensic Sciences']. URL: <http://kndise.gov.ua/activity/tk192>. [in Ukrainian].

**КИЕВСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ СУДЕБНЫХ
ЭКСПЕРТИЗ: ВЗГЛЯД СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИСТОРИИ**

**А. В. Ищенко
А. Г. Рувин
В. В. Юсупов**

В статье проанализированы основные вехи столетней деятельности Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз, отдельные научные разработки института, освещен вклад сотрудников экспертного учреждения в развитие криминалистики и формирование методологических основ судебной экспертологии. Приведена законодательная база создания Кабинета научно-судебной экспертизы при прокуратуре Киевской судебной палаты в 1913 году, исследована его деятельность в первые годы, что подтверждает общегосударственное значение экспертного учреждения. Выделены отдельные этапы в истории Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз, связанные с национальной революцией 1917–1921 годов, Второй мировой войной на территории Украины, обновлением уголовного и уголовно-процессуального законодательства в 1960-ые годы, провозглашением независимости Украины. Сделан вывод о ведущей роли Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз при осуществлении правосудия в Украине.

Ключевые слова: Кабинет научно-судебной экспертизы, Киевский институт научно-судебной экспертизы, Киевский научно-исследовательский институт судебных экспертиз, экспертное учреждение, криминалистика, судебная экспертиза

**KYIV SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF FORENSIC EXPERTISE: A
REVIEW THROUGH THE PRIZM OF HISTORY**

**A. Ishchenko
O. Ruvyn
V. Yusupov**

The article analyzes the main milestones of the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise during one hundred and five years of activity, selected scientific developments of the Institute, and highlighted the contribution of the employees of this institution to the development of forensic science and the formation of the methodological foundations of forensic expertology. It is disclosed the legal basis for the creation of the Cabinet of Scientific and Forensic Expertise under the Prosecutor of the Kyiv Judicial Chamber in 1913, its activity in first years are described, which confirms the national significance of the expert institution. The article reveals the stages in history of the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise related to the national revolution of 1917-1921 years, World War II on the territory of Ukraine, update of the criminal and criminal procedural legislation in the 1960s, proclamation of the Ukrainian independence. The author made conclusions about the role of the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise in the implementation of justice in Ukraine.

Key words: Cabinet of Scientific and Forensic Expertise, Kyiv Scientific Forensic Expertise, Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, expert institution, criminalistics, forensic examination